

Українсько-японська співпраця в галузі дослідження історії та культури старообрядства

Традиції українсько-японського співробітництва в галузі гуманітарних наук сягають часів здобуття Україною незалежності. У 1994 р. в Японії було засновано Міжнародну асоціацію українців, до складу якої ввійшли науковці-гуманітарії, аспіранти, журналісти – найкращі дослідники, які вивчають Україну в Японії. Спектр їхніх зацікавлень надзвичайно широкий – починаючи з політики та суспільствознавства й закінчуючи економікою, літературою. Серед відомих членів асоціації є також колишні послы Японії в Україні, зокрема Курокава Юджі (1996–1999 рр.), Амае Кишичиро (2002–2005 рр.), Сумі Шигекі (2014–2018 рр.). Асоціацію очолює д-р економ. наук, професор Університету Кобе Гакуїн Йошигіко Окабе. Основною метою роботи асоціації проголошується розвиток україністики в Японії.

Лідером вивчення японської мови та літератури в Україні є інститут філології Київського національного університету ім. Т.Шевченка. У 1995 р. (після створення відділення сходознавства) тут було започатковано викладання японської мови. На теренах України КНУ став головним осередком підготовки кваліфікованих кадрів, які знають японську мову й культуру. Більшість викладачів кафедри пройшли довгострокове стажування у провідних вишах Японії. Щороку найкращі студенти та аспіранти мають шестимісячне або річне мовне стажування в університетах Країни Вранішнього Сонця, з якими КНУ має відповідні угоди про наукову співпрацю й обмін студентами.

У 2014 р. голова Японського товариства дослідників старообрядства* (ЯТДС) почесний професор Університету Тенрі Гідеакі Сакамото, котрий і раніше бував в Україні, започаткував українсько-японське співробітництво в галузі дослідження старообрядства. Поштовхом став вихід двотомної монографії українського історика С.Таранця «Старообрядчество в Российской империи в конце XVII – начале XX вв.», що побачила світ 2012–2013 рр. у Києві. У 2012 р. в Університеті Васеда в Токіо після виступу литовського дослідника старообрядства професора Вільнюського університету Г.Поташенка було створено ЯТДС. Прослухавши його лекцію і порадившись між собою, японські слухачі вирішили створити товариство дослідників старообрядства в Японії та набрати членів громади, до складу якої ввійшли Єсікадзу Накамура, Гідеакі Сакамото, Ацуо Накадзава, Наго Ігае, Мітіко Ікута, Тецуо Мотідзукі, Нобуо Сімотомай, Кійогару Міура, Такаюкі Йокота-Мураками, Масако Аруміне, Тіго Фукушіма, Тае Суса, Цутому Цукада та ін. Основною метою функціонування товариства була організація співпраці й обмін інформацією з японськими та іноземними дослідниками, передача отриманих результатів закордонним фахівцям.

Упродовж 4–6 жовтня 2014 р. відбувалася перша українсько-японська експедиція у старообрядське с. Петраші Хмельницької обл., де її члени взяли участь у роботі I з'їзду старообрядської молоді, відвідали храми в м. Хмельницький і с. Петраші.

24 травня – 5 червня 2016 р. на запрошення Японського товариства дослідників старообрядства С.Таранець перебував в Японії, де прочитав курс лекцій («Старообрядство в соціокультурному просторі Російської імперії наприкінці XVII – на початку XX ст.») в ЯТДС, Центрі слов'янсько-євразійських досліджень Університету Гоккайдо («Старообрядство в Україні наприкінці XVII – на початку XX ст.»), філологічному інституті Університету Осака («Російські старообрядці в Україні в XX – на початку XXI ст.»). Із метою глибшого вивчення культури та релігії Японії члени товариства організували роботу в бібліотеці центру та Центральній науковій бібліотеці Університету Гоккайдо, яка нараховує близько 150 тис. книг слов'янськими мовами. Особливе багатство книгозбірні становлять видання на старообрядській тематику.

* Тут і далі слова «старообрядництво», «старообрядницький» і похідні подаються у варіанті С.Таранця (прим. ред.).

3–19 жовтня 2016 р. С.Таранець, Г.Сакамото та інші колеги провели українсько-японську експедицію у Вінницьку, Хмельницьку та Чернівецьку обл. Було обстежено 13 місць компактного проживання старообрядців, переважно представників Російської православної старообрядської церкви, а також поморців у смт Літин на Вінниччині. 3 жовтня учасники експедиції відвідали м. Хмельницький, 4 жовтня – м. Кам'янець-Подільський Хмельницької обл., 5 жовтня – с. Біла Криниця Глибоцького р-ну Чернівецької обл., 6 жовтня – с. Петраші Вільковецького р-ну, 7–8 жовтня – с. Майдан-Олександрівський Вільковецького р-ну і Пилипи-Хребтіївські Новоушицького р-ну Хмельницької обл., 9 жовтня – с. Борсків Тиврівського р-ну Вінницької обл., 10 жовтня – м. Вінницю, 11 жовтня – смт Літин Вінницької обл., 12 жовтня – Вінницький обласний краєзнавчий музей, 13–16 жовтня – м. Бершадь Вінницької обл., 16 жовтня – с. Куренівка Чечельницького р-ну, 17 жовтня – с. Шура-Копіївська Тульчинського р-ну і смт Брацлав Немирівського р-ну Вінницької обл., 18–19 жовтня – м. Вінницю. Загальна протяжність маршруту склала близько 2 тис. км. У ході експедиції відбулися десятки зустрічей з активними членами старообрядських громад, вивчався їх сучасний стан. У багатьох населених пунктах було записано розповіді старожилів про обряди поховання, зроблено близько 700 цифрових фотографій та ін.

У 2017 р. разом зі співробітником Центру слов'янсько-євразійських досліджень Університету Гоккайдо проф. Санамі Такагасі та його докторантом Цутому Цукада С.Таранець провів п'ять історико-археографічних та етнографічних експедицій. Об'єктом дослідження знову стали російські старообрядці, зокрема в Київській обл. та Чорнобильській зоні відчуження. Основним завданням польової роботи був огляд місць компактного проживання росіян – колишньої старообрядської слободи в м. Чорнобиль, селах Красилівка, Замоштя, Луб'янка, Бички, території колишнього Замошенського Казанського жіночого монастиря та Чорнобильського Пустельно-Нікольського чоловічого монастиря, а також м. Прип'яті та об'єкту «Укриття». Записували спогади старообрядців – очевидців трагедії, відселення у Бородянський та Іванківський р-ни Київської обл.

Результатом такої співпраці стали доповіді японських колег на VI засіданні ЯТДС, яке відбулося 27–28 травня 2017 р. в Університеті Тояма. Ц.Цукада презентував доповідь «Про експедиції в місця проживання старообрядців в Україні в 2017 р.», а Г.Сакамото розповів про підсумки спільної польової роботи в 2016 р. Того ж року в м. Осака у журналі «Север» було надруковано статтю С.Таранця «Розселення старообрядців на Уралі, у Сибіру та на Далекому Сході», яку переклав японською мовою Г.Сакамото. У 2018 р. у восьмому випуску збірника наукових праць «Старообрядська культура та сучасний світ» (Київ) вийшла стаття С.Таранця й Ц.Цукади «Старообрядці Чорнобильської згоди: до і після аварії на атомній станції».

Плідною була співпраця в 2019 р. У Токіо побачила світ колективна монографія японських, українських, російських авторів «Російське старообрядство: історія та культура» японською мовою. Її авторами стали Есікадзу Накамура, Гідеакі Сакамото, Кіегару Міура, Ацуо Накадзава, О.Юхименко, С.Таранець, Коїті Тосекава, Нобуо Симотомай, Санамі Такагасі, Наго Гауе, Цутому Цукада, Тіго Фукушіма, Такаюкі Йокото-Мураками, Тецуо Мотидзукі, Ідзумі Міядзакі. Книга містить 5 розділів і 15 глав, в яких висвітлюються питання реформи православної церкви патріархом Никоном, виникнення старообрядства, поширення попівщини та безпопівщини, історія духовних центрів, місце старообрядства в духовній історії середньовічної Росії, поширення старої віри серед російського козацтва, економічна діяльність старовірів у Російській імперії та їх взаємини зі владою після Жовтневої революції. Досліджувалося родинне життя старообрядців. Маючи можливість здійснювати експедиції за кордон, японські колеги значну увагу приділили старообрядцям, які проживали в Азії, зокрема на півдні Сибіру, у Маньчжурії, Китаї, а також в Австралії, Північній і Південній Америці. У праці досліджувалися проблеми, пов'язані з виникненням навколо старообрядства інших християнських течій, порівнювався уніатський розкол в Україні та православний – у Росії. Окрему увагу приділено вивченню образів старовірів у російській літературі, головну у класичній ХІХ ст. та в давньоправославному іконопису.

Професорка Університету Кюсю Санамі Такагасі (м. Фукуока) відома не лише своїми розвідками про шлюбні стосунки серед старообрядців. В Японії її знають і як дослідницю

православ'я, зокрема його сучасного стану в Україні. 10–14 лютого 2019 р. С.Такагасі та С.Таранець перебували в експедиції в м. Вінниця, смт Віньківці, с. Петраші Хмельницької обл., м. Хмельницький, смт Почаїв, м. Луцьк, с. Красноволя Маневицького р-ну Волинської обл. Загальна протяжність маршруту склала 1350 км.

24–30 вересня 2019 р. відбувся другий етап українсько-японської експедиції, загальний маршрут якого становив 3350 км. Роботи виконувалися на сході та півдні України: Краматорськ, Покровськ, Ялта, Маріуполь Донецької обл., Запоріжжя, Херсон, Миколаїв, Одеса. Досліджувалися питання економічної та політичної ситуації у зоні збройного конфлікту на Донбасі та на півдні України, мовна ситуація, сучасний стан епархій Української православної церкви та Православної церкви України, стан громад у містах і селах, питання, пов'язані з переселенням громадян із районів, підконтрольних бойовикам та ін.

За понад п'ять років українсько-японська співпраця в галузі дослідження історії та культури старообрядства має вагому результативність. Польовою роботою було охоплено значну територію України. В експедиціях брали участь професори Г.Сакатото і С.Такагасі, докторант Ц.Цутому. Підготовлено спільні праці, у тому числі колективну монографію «Російське старообрядство: історія та культура», виконано переклади японською мовою досліджень С.Таранця.